

فهرست مطالب

فارسی دوازدهم

شماره صفحه	فهرست مطالب
	نمونه سؤالات نوبت اول و نوبت دوم
۵	آزمون (۱) نوبت اول
۸	آزمون (۲) نوبت اول
۱۱	آزمون (۳) نوبت اول
۱۳	آزمون (۴) نوبت اول
۱۶	آزمون (۵) نوبت اول
۱۹	آزمون (۶) نوبت دوم
۲۲	آزمون (۷) نوبت دوم
۲۵	آزمون (۸) نوبت دوم
۲۸	آزمون (۹) نوبت دوم
۳۱	آزمون (۱۰) نوبت دوم
۳۴	آزمون (۱۱) نوبت دوم
۳۷	آزمون (۱۲) نوبت دوم
۴۰	پاسخنامه تشریحی
۵۳	خلاصه درس ها

آزمون (۱) نوبت اول

الف) قلمرو زبانی (۷ نمره)

۱/۵

معنای واژه‌های مشخص شده را بنویسید.
 الف) بنده همان به که ز تقصیر خویش
 ب) گفت: از بهر غرامت جامه‌ات بیرون کنم
 پ) این مخارج قریب شش ماه من بود.
 ت) چشمه آب سرد در تموز سوزان کویر
 ث) هر کسی از ظن خود شد یار من
 ج) خانه‌ای کاو شود از دست اجانب آباد

۱

۰/۷۵

در کدام گزینه‌ها غلط املایی وجود دارد؟ آنها را اصلاح کنید.
 الف) سینه خواهم شرحه شرحه از فراغ
 ب) تمحیدات اثر عین‌القضات همدانی است.
 پ) کافور بر آن ضماد کردند.
 ت) آن خانه که بیت‌الهنز است.

۲

۰/۷۵

از میان گروه کلمه‌های زیر واژه‌های نادرست را بیابید و درست آنها را بنویسید.
 «مواحب خداداد (درس ۹) - اتراق و ساکن شدن (درس ۸) - نهس و شرم (درس ۵) - دست عنابت (درس ۱) - ذوالجلال و بزرگ (درس ۲) - فغان و ناله (درس ۵)»

۳

۱

ترکیب‌های وصفی و اضافی را مشخص کنید.
 الف) همه موجودات
 ب) درخت دوستی
 پ) نقش گزارشگر
 ت) دوره دوم

۴

۰/۵

وابسته و وابسته در عبارت زیر را بیابید و بنویسید از چه نوعی است؟
 «اجاق کهنه بسیار قدیمی داشت که همیشه از آن استفاده می‌کرد.»

۵

۰/۵

باتوجه به جمله زیر به پرسش‌ها پاسخ دهید.
 «سرهنگ محمدی ده فرسنگ راه را با سربازان شجاع خود پیمود.»
 الف) کدام واژه «ممیز» است؟
 ب) در گروه اسمی «سربازان شجاع خود» هسته کدام است؟

۶

۰/۵

ضمیر مشخص شده در بیت زیر چه نقش‌های دستوری‌ای می‌تواند داشته باشد؟ توضیح دهید.
 «ملکا ذکر تو گویم که تو پاکی و خدایی / نروم جز به همان ره که توام راه‌نمایی»

۷

۰/۵

در ابیات داده شده فعل‌ها را مشخص کنید.
 الف) نی حدیث راه پرخون می‌کند / قصه‌های عشق مجنون می‌کند
 ب) همه عزّی و جلالی، همه علمی و یقینی / همه نوری و سروری، همه جودی و جزایی

۸

۱

اجزای اصلی جمله را در مصراع «آن کسی را که در این ملک، سلیمان کردیم» بیابید.

۹

آزمون (۱) نوبت اول

(ب) قلمرو ادبی (۵ نمره)

- ۱۰ /۵ (درس ستایش) در بیت زیر کدام آرایه ادبی وجود دارد؟
«تو حکیمی تو عظیمی تو کریمی تو رحیمی / تو نماینده فضل تو سزاوار ثنایی»
- ۱۱ /۷۵ جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید.
الف) برای ساختن آرایه تشبیه وجود ----- و ----- ضروری است.
ب) برای ساختن استعاره وجود ----- ضروری است.
- ۱۲ /۷۵ (درس ۸) در بیت زیر چند جناس همسان وجود دارد؟ مشخص کنید.
«کاووس کیانی که کی‌اش نام نهادند / کی بود؟ کجا بود؟ کی‌اش نام نهادند؟»
- ۱۳ /۷۵ در بیت «گفت: مستی، زان سبب افتان و خیزان روی» / گفت: جرم راه رفتن نیست، ره هموار نیست. مراعات نظیر بین کدام کلمه‌ها وجود دارد؟ (درس ۲)
- ۱۴ /۲۵ (درس ۱) کدام ترکیب تشبیه است؟
○ الف) نخل باسق
○ ب) عصا تاک
○ پ) اطفال شاخ
○ ت) شهد فایق

حفظ شعر

- ۱۵ ایات زیر را کامل کنید.
الف) ----- / هان ای پسر، بکوش که روزی پدر شوی
ب) بنیاد هستی تو جو زیر و زبر شود / -----
پ) باز آ که در هوایت خاموشی جنونم / -----
ت) ----- / تا در زمانه باقی‌ست آواز باد و باران

(پ) قلمرو فکری (۸ نمره)

درک مطلب

- ۱۶ /۵ (درس ستایش) در کدام بیت بر مفهوم «یگانه‌پرستی» تأکید شده است؟
الف) ملکا ذکر تو گویم که تو پاکی و خدایی / نروم جز به همان ره که توام راه‌نمایی
ب) همه درگاه تو جویم همه از فضل تو پویم / همه توحید تو گویم که به توحید سزایی
- ۱۷ /۵ (درس ۳) باتوجه به بیت زیر، منظور از قسمت‌های مشخص شده چیست؟ توضیح دهید.
«نالۀ مرغ اسیر این همه بهر وطن است / مسلک مرغ گرفتار قفس، هم‌چو من است»
- ۱۸ /۵ (درس ۳) باتوجه به بیت زیر، آیا ثروت باعث خوش‌بختی و آسودگی خیال است؟
«با آنکه جیب و جام من از مال و می تهی است / ما را فراغتی است که جمشید جم نداشت»
- ۱۹ /۵ (درس ۹) منظور از قسمت‌های مشخص شده چیست؟
«برخلاف حال، پامان به ده باز بود و در شهر، دستگیر، نه باگیر، بلکه دست و باگیر نشده بودیم.»

آزمون (۱۲) نوبت دوم

۰/۲۵	در عبارت «فراش باد صبا را گفته تا فرش زمردین بگسترده و دایه ابر بهاری را فرموده تا بنات نبات در مهد زمین بیرورد» کلمه‌ای را مشخص کنید که هم‌آوای آن در زبان فارسی باشد؟ (درس ۱)	۱۱
ب) قلمرو ادبی (۵ نمره)		
۰/۵	«استعاره» را در بیت «ملکا ذکر تو گویم که تو پاکی و خدایی / نروم جز به همان ره که توام راه‌نمایی» بیابید و توضیح دهید. (درس ۷)	۱۲
۰/۵	در بیت «همت از باد سحر می‌طلبم گر ببرد / خبر از من به رفیقی که به طرّف چمن است»، بارزترین آرایه ادبی کدام است؟ (درس ۱۰)	۱۳
۱	آرایه‌های مشترک بیت‌های زیر را بنویسید. الف) بیرون تیره بود و سرد، هم‌چون ترس ب) قهوه‌خانه گرم و روشن بود، هم‌چون شرم (درس ۱۳)	۱۴
۰/۷۵	در بیت «چون بود کاقلمیم ما را شاه نیست؟ / بیش از این بی‌شاه بودن راه نیست»، چند جناس ناهمسان وجود دارد؟ آنها را بیابید. (درس ۱۴)	۱۵
۰/۲۵	در قسمت مشخص‌شده کدام آرایه ادبی به کار رفته است؟ «روشنی را، بهار را / از من بگیر / اما خنده‌ات را هرگز / تا چشم از دنیا نبندم.»	۱۶
حفظ شعر		
ابیات زیر را کامل کنید.		
۰/۵	الف) شاهد، نیاز نیست که در محضر آورند / ----- (درس ۱۱)	۱۷
۰/۵	ب) ----- / ای مسلم شرف، به کجا می‌کنی نگاه؟ (درس ۱۱)	۱۷
۰/۵	پ) به هر مجلس به هر زندان به هر شادی به هر ماتم / ----- (درس ۱۳)	۱۷
۰/۵	ت) ----- / فدای نام تو بود و نبودم میهن ای میهن! (درس ۱۳)	۱۷
ب) قلمرو فکری (۸ نمره)		
۰/۷۵	باتوجه به ابیات داده‌شده به سؤالات پاسخ دهید. «چون گشت زمین ز جور گردون / سرد و سیه و خموش و آوند بناوخت ز خشم بر فلک مشت / آن مشت تویی تو ای دماوند» الف) چه کسی از خشم بر فلک مشت زد؟ ب) چرا از خشم بر فلک مشت زده شد؟ (درس ۵)	۱۸
۰/۲۵	در بیت زیر منظور از «سلیمان» کیست؟ «آن کسی را که در این ملک، سلیمان کردیم / ملت امروز یقین کرد که او اهرمن است» ○ الف) ناصرالدین‌شاه ○ ب) مظفرالدین‌شاه ○ پ) محمدعلی‌شاه ○ ت) احمدشاه (درس ۳)	۱۹
۰/۵	مفهوم مصراع دوم بیت زیر را بنویسید. «چون رود امیدوارم بی‌تاب و بی‌قرارم / من می‌روم سوی دریا جای قرار من و تو» (درس ۱۰)	۲۰

آزمون (۱۲) نوبت دوم

۰/۵

(درس ۱۲)

دربارۀ ارتباط مفهومی دو بیت زیر توضیح دهید.

(الف) چو بخشایش پاک یزدان بود / دم آتش و آب یکسان بود
(ب) همی داد مزده یکی را دگر / که بخشود بر بی گنه دادگر

۲۱

۰/۵

(درس ۱۳)

مفهوم بیت «آنکه هرگز - چون کلید گنج مروارید - / گم نمی شد از لبش لبخند» را بنویسید.

۲۲

۰/۵

(درس ۱۶)

مفهوم آیه «و ما رمیت إذ رمیت و لكنَّ اللهَ رمی» در کدام گزینه دیده می شود؟ مفهوم آیه را بنویسید.

(الف) تا به جایی رساندت که یکی / از جهان و جهانیان بینی
(ب) تا نخواهی تو نیک و بد نبود / هستی کس به ذات خود نبود

۲۳

۰/۵

(درس ۱۴)

شاعر در بیت «عاشق آن باشد که چون آتش بود / گرم رو، سوزنده و سرکش بود» به کدام ویژگی عاشق اشاره می کند؟ (ذکر دو مورد کافی است.)

۲۴

۰/۵

(درس ۱۸)

منظور از مصراع «آنچه را قدیمی است، قدیمی ندانم، که تو از آن منی و من از آن تو» چیست؟

۲۵

معنی نثر و نظم

۰/۵

(درس ۱)

معنی ابیات و عبارات زیر را بنویسید.

(الف) یا ملائکتی قد استحییئت من عبدی

۰/۷۵

(درس ۱۶)

(ب) مشغول و رانداز این مخلوق کمیاب و شیء عجاب بودم.

۰/۵

(درس ۱۴)

(پ) از شما بسیار کلان ترم و جهان از شما زیادت دیده ام.

۰/۲۵

(درس ۱۸)

(ت) معلم لباس ژنده معمول هر روز را بر تن ندارد.

۰/۵

(درس ۲)

(ث) گفت نزدیک است والی را سرای، آن جا شویم / گفت والی از کجا در خانه خمار نیست

۰/۵

(درس ۱۲)

(ج) همان به کزین زشت کردار، دل / بشویم کنم چاره دل غسل

۰/۵

(نیایش)

(چ) الهی سینه ای ده آتش افروز

۰/۵

(درس ۱۳)

(ح) این عیار مهر و کین مرد و نامرد است

۲۶

۱

الف) تقصیر = کوتاهی، گناه

ب) غرامت = تاوان، جبران خسارت مالی و غیر آن

پ) قریب = نزدیک

ت) تموز = نام ماه اول تابستان

ث) ظن = گمان، وهم

ج) اجانب = بیگانگان

(هر لغت (۰/۲۵))

۲

الف) فراغ - فراق

ب) تمحیدات - تمهیدات

ت) بیت‌الهنز - بیت‌الجزن

(هر مورد (۰/۲۵))

۳

مواحب - مواهب / نهس - نحس / عنایت - انابت

(هر مورد (۰/۲۵))

۴

الف) همه موجودات = ترکیب وصفی

ب) درخت دوستی = ترکیب اضافی

پ) نقش گزارشگر = ترکیب اضافی

ت) دوره دوم = ترکیب وصفی

(هر مورد (۰/۲۵))

۵

بسیار (۰/۲۵) = قید کلمه «قدیمی» است، بنابراین «قید صفت» است. (۰/۲۵)

۶

الف) فرسنگ ممیز است (۰/۲۵)

ب) سرباز هسته است (۰/۲۵)

۷

این مصراع را به دو صورت می‌توان معنی کرد.

۱- تو راهنمای من هستی (۰/۲۵) ۲- تو برای من راه‌نما هستی (۰/۲۵)

مضاف‌الیه

متمم

۸

الف) دو فعل (می‌کند) (۰/۲۵)

ب) فعل (ی) در کلمات عزّی، جلالی، علمی و... معادل (هستی) است. (۰/۲۵)

۹

آن کسی را که در این ملک سلیمان کردیم

مفعول متمم قیدی مسند فعل

اجزای اصلی = نهاد پنهان (ما: از روی شناسه فعل) (۰/۲۵) + مفعول (۰/۲۵) +

مسند (۰/۲۵) + فعل (۰/۲۵)

۱۰

تکرار (تو) و واج آرایبی صامت (ت) و مصوت‌های (ـ) و (ای) در بیت

تلمیح به نام‌های خدا در قرآن هم وجود دارد. (ذکر دو مورد، هر مورد (۰/۲۵))

۱۱

الف) مشبه و مشبه‌به (۰/۵)

ب) مشبه یا مشبه‌به (برای استعاره مصرّحه وجود (مشبه‌به) ضروری است و برای استعاره مکنیه وجود (مشبه) و یکی از ویژگی‌های (مشبه‌به) ضروری است) (۰/۲۵)

۱۲

یک جناس همسان دیده می‌شود (۰/۲۵) بین کی اول: پادشاه در مصراع اول و کی سوم: چه وقت در مصراع دوم (۰/۵)

تلفظ «کی دوم» با «کی اول و سوم» متفاوت است. پس جناس همسان نیست.

۱۳

مراعات نظیر بین (می‌روی، راه رفتن، افتان و خیزان ره) وجود دارد. (۰/۵) / و مراعات نظیر بین (هستی، افتان و خیزان) (۰/۲۵)

۱۴

ب) اطفال شاخ (۰/۲۵)

۱۵

الف) در مکتب حقایق پیش ادیب عشق (۰/۵)

ب) در دل مدار هیچ که زیر و زیر شوی (۰/۵)

پ) فریادها برانگیخت از سنگ کوهساران (۰/۵)

ت) وین نغمه محبت، بعد از من و تو ماند (۰/۵)

۱۶

ب) در مصراع دوم، «همه توحید تو گویم» به یگانه‌پرستی خداوند اشاره دارد. (۰/۵)

۱۷

ناله (۰/۲۵) = فریاد شاعر به خاطر آزادی وطن است.

مرغ اسیر = شاعر است. (۰/۲۵)

۱۸

خیر (۰/۲۵)، زیرا شاعر می‌گوید: با توجه به آنکه ثروتی ندارم؛ اما آسودگی خاطر بسیاری دارم. (۰/۲۵)

۱۹

به ده رفت و آمد داشتیم. (۰/۲۵) گرفتار شهر نشده بودیم. (۰/۲۵)

۲۰

شیر سپهر = خورشید (۰/۲۵) و اختر سعد = سیاره مشتری (۰/۲۵)

۲۱

سرزمین ایران (۰/۵) که آن زمان بغداد نیز قسمتی از آن بوده است.

۲۲

به ترتیب عشق (۰/۲۵)، معرفت (۰/۲۵)

۲۳

عشق الهی (۰/۵)

۲۴

الف) تمام هستی و دارایی (۰/۲۵) ما به غلط و خطا به دست آقایان و بزرگان (۰/۲۵) دولتی و غیردولتی به غارت (۰/۲۵) رفت.

ب) آبروی (۰/۲۵) بندگان را با وجود گناهان آشکار (۰/۲۵) آنها نمی‌ریزد و

رزق و روزی (۰/۲۵) آنها را با وجود خطای زشتشان (۰/۲۵) قطع نمی‌کند.

۱۰

سه اضافه تشبیهی (۰/۲۵) شامل (باران رحمت)، (خون نعمت) و (پردۀ ناموس) (۰/۲۵)

۱۱

تشبیه. (مس وجود) و (کیمیای عشق) اضافه تشبیهی است (۰/۵) و (چو مردان ره) تشبیه غیربلیغ است (۰/۲۵) - زر شوی، تشبیه بلیغ اسنادی. (۰/۲۵)

۱۲

گزینۀ (ت) (۰/۲۵)

۱۳

تلمیح به (كُلُّ شَيْءٍ يَرْجِعُ إِلَىٰ أَصْلِهِ) (۰/۲۵) و (انا لله و انا الیه راجعون) (۰/۲۵)

۱۴

شاهین تیزبال افقها کنایه از (بلند پرواز بودن) (۰/۲۵) و زنبوری طفیلی شدن کنایه از (سربار بودن) است. (۰/۲۵)

۱۵

اسلوب معادله (۰/۲۵)

۱۶

الف) زین پس شکی نماند که صاحب نظر شوی (۰/۵) / ب) گر در سرت هوای وصال است حافظا (۰/۵) / پ) (بیرون نمی‌توان کرد حتی به روزگاران) (۰/۵) / ت) آیینۀ نگاهت پیوند صبح و ساحل (۰/۵)

۱۷

سیر و حرکت در راه است. (۰/۵)

۱۸

الف) مخاطب مست است و محتسب می‌خواست او را به خانۀ قاضی ببرد. (۰/۵) / ب) چون قاضی هشیار نبود (مست بود) (۰/۲۵) / مفهوم این مصراع: رفاه‌طلبی و عدم پابندی مسئولان حکومتی به قانون است. (۰/۵)

۱۹

شاعر از باد سحرگاهی می‌خواهد که خبر زندانی بودنش را به دوستان آزادش برساند. (۰/۵) منظور از طرف چمن بیرون از زندان است. (۰/۵)

۲۰

آدمی به هر جا رود گمان می‌کند به غایت و نهایت مقصود خود رسیده است؛ در صورتی که دنیا بی‌پایان است. (ذکر مفهوم کافی است) (۰/۵)

۲۱

بدحالان کسانی هستند که حرکت و سیر و سلوک آنها به سوی حق کند است. (۰/۲۵) / و خوش‌حالان، رهروان راه حق هستند که از سیر به سوی حق شاد هستند. (۰/۲۵)

۲۲

تقصیر = گناه، کوتاهی (۰/۲۵)

۲۳

الف) سفرۀ (۰/۲۵) نعمت‌های بی‌مضایقه‌اش (۰/۲۵) همه جا گسترده است. ب) در این دو شهر توقف کوتاه کردیم. (۰/۲۵)

پ) هنگام طلوع آفتاب (۰/۲۵) کنار قناتی که (حسنی) نام دارد در شهر سیرجان بودیم.

ت) کسی که در راه وطنش فداکاری نکند (۰/۲۵) و لباسش غرق به خون نشود (۰/۲۵) آن لباسش را از بین ببرد زیرا که باعث ننگ و عار (۰/۲۵) و کم‌ارزش‌تر از کفن است. (۰/۲۵)

ث) مثل اژدها و مار سمی بزرگ حرکت کن (۰/۲۵) و مثل شیر خشمگین (۰/۲۵) و قهرآلود فریاد کن. (۰/۲۵)

ج) مست گفت: با من همانند یک حیوان رفتار نکن. (معنی نیست، مفهوم کلی است)

پاسخ‌نامه آزمون (۱۲) نوبت اول

فارسی (۳)

۱

الف) مشایعت = همراهی - یاری کردن

ب) سامان = درخور - میسر امکان

پ) معجز = جامه‌ای که زنان بر سر پوشند - سرپوش - روسری

ت) حد = کیفر و مجازات شرعی برای گناهکار و مجرم

ث) عاکفان = کسانی که در مدتی معین در مسجد بمانند و به عبادت پردازند.

ج) استقرار = برپایی، برقرار و ثابت کردن کسی یا چیزی در جایی، مستقر شدن (هر لغت (۰/۲۵))

۲

جامه و لباس - دولت مستعجل - عن قریب و نزدیک - نخل باسق

(هر مورد (۰/۲۵))

۳

ب) برخواسته‌اند (۰/۲۵) - برخاسته‌اند (۰/۲۵)

۴

الف) آفتاب نیمروز ب) خورشید مهربانی ب) بوی خوش گل

هسته و ترکیب اضافی (۰/۲۵) هسته و ترکیب اضافی (۰/۲۵) هسته

بوی خوش = ترکیب وصفی (۰/۲۵) / بوی گل = ترکیب اضافی (۰/۲۵)

۵

حذف به قرینۀ معنوی (۰/۲۵) (فعل «است» از آخر عبارت حذف شده است). (۰/۲۵)

۶

دو فعل (نیست) (۰/۲۵) به معنی (وجود ندارد) آمده است. (۰/۲۵)

۷

الف) زلفت = ت: مضاف الیه (۰/۲۵) / اوت = ت: مضاف الیه رهبر (رهبرت) (۰/۲۵)

ب) رسم = مفعول (۰/۲۵) / خوبرویان = متمم (۰/۲۵)

۸

از نوع (حرف اضافه) به معنی (به) است (۰/۲۵)

۹

گزینۀ (ب) (۰/۲۵) خرد را زندۀ جاودانی بشناس. (۰/۵)

مسند

تشبیه:

◆ ادعای همانندی میان دو یا چند چیز است و یکی از راه‌های بیان ادبی و هنری است.
 ◆ برای بیان تشبیه، اصطلاحات خاصی به کار برده می‌شود که عبارت‌اند از: مشبه، مشبه‌به، ادات تشبیه و وجه شبه که به این چهار مورد ارکان تشبیه می‌گویند.

مثال ستارگان مانند الماس می‌درخشند.

مشبه:

◆ چیزی یا کسی که قصد مانند کردن آن را داریم.

مشبه‌به:

◆ چیزی است که مشبه، به آن مانند می‌شود.

ادات تشبیه:

◆ واژه‌هایی که به کمک آنها تشبیه صورت می‌گیرد که بعضی از آنها عبارت‌اند از: چون، چو، هم‌چون، همانند، بسان، مثل، مثال، به‌صورت، به‌کردار، چنان، مانا، به‌مثل، به‌شکل، به‌روش، به‌سبک، به‌شیوه، پنداری، گویی، گفتی و...

وجه شبه:

◆ صفت یا ویژگی مشترک میان مشبه و مشبه‌به است.

مثال ستارگان مانند الماس می‌درخشند.

ستارگان = مشبه / مانند = ادات تشبیه / الماس = مشبه‌به / درخشیدن = وجه‌شبه

نکته مشبه و مشبه‌به در تمام تشبیهات حضور دارند؛ اما ادات و وجه‌شبه می‌توانند حذف شوند.

مثال اشک رازی است. اشک = مشبه / راز = مشبه‌به

افزافه تشبیهی:

◆ اضافه‌ای که در آن یکی از طرفین تشبیه به دیگری اضافه می‌شود. مانند: بار غم، کیمیای عشق و...

مراعات نظیر (تناسب):

◆ آوردن واژه‌هایی که بین آنها تناسب و ارتباط وجود دارد. این تناسب می‌تواند از نظر جنس، نوع، مکان، زمان و... باشد.

مثال ابر و باد و مه و خورشید و فلک در کارند = مراعات بین ابر و باد و مه و خورشید و فلک

جان بخشی به اشیا (جاندار پنداری یا تشخیص):

◆ نسبت دادن عمل، حالت و رفتار آدمی به دیگر پدیده‌های بی‌جان را «تشخیص» می‌نامند.

مثال شب ایستاده است / خیره نگاه او / بر چارچوب پنجره من

شاعر (ایستادن) و (نگاه کردن) را به شب نسبت داده است.

کنایه:

◆ پوشیده سخن گفتن درباره امری است. به این صورت که جمله‌ای را بیاورند که معنای غیرحقیقی آن مورد نظر باشد.

نکته کنایه در عبارت (جمله) است نه در یک واژه.

مثال آب در هاون کوبیدن = کار بیهوده کردن

نوعه فرق کنایه با مجاز در این است که در کنایه ممکن است معنی حقیقی تحقق پیدا کند ولی در مجاز تحقق معنی حقیقی ممکن نیست.

اغراق

◆ ادعای وجود صفتی در کسی یا چیزی است؛ به طوری که در بیان آن صفت زیاده روی شود.

نکته اغراق مناسب‌ترین اسباب برای تصویرسازی دنیای حماسی است. بنابراین در شاهنامه و آثار حماسی دیگر از آن بسیار استفاده شده است.

مثال که گفتت برو دست رستم ببند / نبندد مرا دست چرخ بلند
رستم ادعا می‌کند که آسمان هم نمی‌تواند او را اسیر کند و دست او را ببندد؛ یعنی برای خود قدرتی بیش از حد معمول قائل است.

مثال شود کوه آهن چو دریای آب / اگر بشنود نام افراسیاب
در این نمونه، در ترسناک بودن افراسیاب اغراق شده است؛ یعنی آن قدر افراسیاب ترسناک است که حتی کوه با شنیدن نام او ذوب می‌شود.

تلمیح

◆ هرگاه شاعران و نویسندگان در کلام خود به آیه، حدیث، واقعه تاریخی، اساطیری و... اشاره کنند، آرایه تلمیح شکل می‌گیرد.

مثال یوسف گمگشته باز آید به کنعان غم مخور / کلبه احزان شود روزی گلستان غم مخور
به داستان حضرت یوسف (ع) و سال‌های دوری از پدرش، اشاره و تلمیح دارد.

مثال بیستون کندن فرهاد نه کاری است شگفت / شور شیرین به سر هر که فُتد، کوه کن است
کلمات مشخص شده، در بیت داستان شیرین و فرهاد را تداعی می‌کند. فرهاد کوه کن، طبق قراری که با خسرو پرویز شاه ایران دارد؛ و برای رسیدن به شیرین، تلاش می‌کند تا راهی در بیستون باز کند؛ البته این نیرنگی از جانب خسرو است تا او را از رسیدن به شیرین باز دارد.

تضاد (طباق)

◆ آوردن دو کلمه با معنی متضاد در سخن است.

نکته تضاد در شعر و نثر به کار می‌رود.

مثال بار فراق دوستان بس که نشسته بر دلم / می‌رود و نمی‌رود ناقه به زیر محلم
افعال «می‌رود» و «نمی‌رود» دو مفهوم مخالف هستند که در این مصراع آمده‌اند.

مثال شادی ندارد آن که ندارد به دل غمی / آن را نیست عالم غم، نیست عالمی

متناقض‌نما (پارادوکس)

◆ آوردن دو واژه متضاد در سخن به گونه‌ای که وجود یکی، دیگری را نقض کند.

مثال هرگز وجود حاضر غایب شنیده‌ای / من در میان جمع و دلم جای دیگر است
دو مفهوم حاضر بودن و غایب بودن یکدیگر را نقض می‌کنند. یعنی از نظر عقلانی امکان ندارد چیزی یا کسی حاضر باشد و در عین حال غایب نیز باشد. این تناقض آرایه «پارادوکس» را خلق می‌کند.

◆ تفاوت متناقض‌نما (پارادوکس) با تضاد: آرایه تضاد، بین دو چیز، یا دو کس، یا در مفهوم جدایی از هم دیده می‌شود. مثال: روز و شب اما متناقض‌نما، هم‌زمان در یک چیز یا یک کسی دیده می‌شود. مثال: سرشار از تهی یا فریاد بی‌صدا

قلب و عکس:

آن است که عبارتی در سخن بیاورند، سپس عکس آن را ذکر کنند.

مثال فرهنگ برهنگی و برهنگی فرهنگ

تضمین:

هرگاه شاعر یا نویسنده در کلام خود عیناً آیه، حدیث، بیت یا مصرعی از دیگران را بیاورد، آرایه تضمین شکل می گیرد.

مثال بهر این فرمود رحمان ای پسر / «کل یوم هو فی شأن» ای پسر

مثال چشم حافظ زیر بام قصر آن حوری سرشت / شیوه «جَنَاتُ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ» داشت. شاعر (حافظ) بخشی از آیه هشتم سوره البینه (آیه ۹۸) را در شعر خود آورده است.

ایهام:

آوردن واژه‌ای با حداقل دو معنی که یک معنی نزدیک به ذهن و دیگری دور از ذهن باشد. مقصود شاعر معمولاً معنی دور و گاهی هر دو معنی است.

مثال بی مهر رخت، روز مرا نور نمانده است / وز عمر مرا جز شب دیجور نمانده است
مهر در این بیت به معنی ۱. عشق و محبت ۲. خورشید

مثال ای دمت عیسی، دم از دوری مزن / من غلام آن که دوراندیش نیست
دور اندیش بودن یعنی ۱. کسی که عاقبت اندیش است. ۲. کسی که به دوری و جدایی می‌اندیشد.

ایهام تناسب:

آوردن یک واژه با حداقل دو معنی که یک معنی در شعر حضور دارد و مفهوم خود را می‌رساند و معنی دیگر که در شعر حضور ندارد، با بعضی از اجزای کلام تناسب دارد.

مثال چون شبنم افتاده بدم پیش آفتاب / مهرم به جان رسید و به عیوق بر شدم
مهر در این بیت دو معنا دارد: ۱. خورشید ۲. عشق و محبت
مهر به معنی عشق و محبت در این بیت حضور دارد و مهر به معنی خورشید در بیت حضور ندارد؛ ولی با واژه‌های عیوق و آفتاب تناسب دارد.

حسن آمیزی:

آمیختن دو یا چند حس در کلام، به گونه‌ای که سبب زیبایی سخن شود.

مثال بوی بهبود ز اوضاع جهان می‌شنوم.
شنوایی بویایی
«بو» مربوط به حس بویایی است و فعل استشمام می‌کنم یا می‌بویم باید برای آن به کار رود؛ اما از فعل «می‌شنوم» که مربوط به حس شنوایی است، استفاده شده است.

حسن تعلیل:

آوردن دلیلی غیرواقعی و ادبی برای یک موضوع. این علت‌سازی عموماً مبتنی بر تشبیه است.

مثال رسم بدعهدی ایام چو دید ابر بهار / گریه‌اش بر سمن و سنبل و نسرين آمد
در این بیت حافظ علت بارش باران را ناشی از گریه ابر بهاری می‌داند که از دست بدعهدی روزگار خسته شده است، در حالی که علت اصلی بارش باران برای همه روشن است.